

**INGLIZ TILI DARSIDAGI ERTAKLAR KO'P MILLATLI DAVLATDA AXLOQIY
QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISH VOSITASI SIFATIDA**

Guljamol Azimova
Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti
Ingliz tili va adabiyoti yo`nalishi 2- bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'quvchilarda ingliz tili o'rganishga bo'lgan qiziqishni shakllantirishda ertaklarning ahamiyati haqida muallifning fikr va mulohazalari bayon qilingan.

Kalit so'zlar: ertak, so'z boyligi, ilmiy tadqiqotlar, axloqiy tarbiya.

Hozirgi sharoitda ko'p madaniyatli ta'lim masalasi turli etnik guruhlarining madaniyati va qadriyatlari haqidagi bilim darajasini oshirish usuli sifatida alohida ahamiyatga ega. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda ko'p madaniyatli ta'limning tarkibiy qismlarini aniqlashga harakat qilinmoqda. Olimlar o'z asarlarida ko'p madaniyatli ta'limning uchta asosiy tarkibiy qismini ajratib ko'rsatadilar: kognitiv (boshqa xalqlarning madaniyati, an'analari va urf-odatlar haqidagi bilim); hissiy va qadriyat (madaniy qadriyatlar va madaniy xilma-xillikka nisbatan bag'rikenglik munosabatini tarbiyalash); xulq-atvor (boshqa madaniy tizimlarni ifodalovchi odamlar bilan muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirish)[1,196]. Biz ta'limning hissiy va qadriyat komponentini ayniqsa muhim deb bilamiz, chunki ko'p millatli davlatning har bir madaniyati qadriyatlariga hurmat bilan munosabatda bo'lishni tarbiyalash o'quvchi shaxsini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. P.F.Kapterevning so'zlariga ko'ra, yosh avlodni umuminsoniy tafakkur bilan tarbiyalash uchun bir emas, balki ko'plab xalqlarning qadriyatlari va me'yorlarini solishtirish uchun madaniyatini hisobga olish kerak. Taqqoslash orqali talabalar qimmatbaho narsalarni qarzga olishni o'rganadilar va shu bilan umuminsoniy qadriyatlarga qo'shiladilar.

Biroq, ko'p tillilik va multikulturalizm sharoitida har bir madaniyatning qadriyatlariga hurmat bilan munosabatda bo'lish muammosini faqat o'rganilayotgan til mamlakati madaniyati va ona millati o'rtasidagi muloqot asosida hal qilib bo'lmaydi. madaniyat. Bizning fikrimizcha, O'zbekistonda zamonaviy chet tilini o'qitish uchta til madaniyati (milliy, rus va xorijiy) poliligi orqali amalga oshirilishi kerak. Har qanday maktab predmeti doirasida amalga oshirilishi mumkin bo'lgan madaniyatlar muloqotidan farqli o'laroq, madaniyatlar poliligi faqat chet tilini o'rgatishda amalga oshirilishi mumkin va u boshlang'ich maktabda chet tilini o'qitish mazmuniga kiradi. har bir komponent (bilim, nutq material, vaziyatlar, mavzular) o'rganilayotgan til mamlakati madaniyatini va O'zbekiston madaniyatini o'z ichiga olishi kerak.

Chet tili o'qituvchilari o'z darslarida ikki tilning qiyosiy tovush-harf tahlilini o'tkazadilar, xalqlarning ezgu tilaklari, ertaklari va hokazolarni tarjima qiladilar, xalqlar, ularning tarixi, geografik-iqlim sharoiti, an'ana va urf-odatlar haqida ma'rifiy matnlar tuzadilar. Bularning barchasi bolalarga tillar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni his qilishlariga yordam beradi va chet tilini ilgari ularga tuyulganidan ko'ra haqiqiyroq, yaqinroq his qiladi.

Ko'p madaniyatli til ta'limining asosiy xususiyatlarini tahlil qilish, shuningdek, yosh o'quvchida axloqiy qadriyatlar tizimini shakllantirish zarurligini hisobga olgan holda quyidagi qoidalarni ajratib ko'rsatishga imkon beradi:

- ko'p madaniyatli til ta'limi kichik maktab o'quvchilarida xalqlarning axloqiy va madaniy qadriyatlari haqidagi g'oyalarini zamonaviy ko'p madaniyatli jamoalarda birgalikda yashash va rivojlanish normasi sifatida shakllantirishga yordam berishi kerak;

- ko'p madaniyatli til ta'limi o'qitish tili: rus, xorijiy va milliy, shuningdek, xorijiy, milliy va rus madaniyatlari va ularning qadriyatlari o'rtasidagi yaqin aloqani ta'minlashi kerak;

Ko'p madaniyatli tillarni o'qitish boshlang'ich maktab yoshida amalga oshirilishi kerak, chunki boshlang'ich bosqich har qanday tilni o'qitish uchun asos yaratadi, shuningdek, ta'limning tarbiyaviy funksiyasi uchun keng imkoniyatlarga ega va milliy va umuminsoniy til tizimini eng chuqur o'zlashtirishga yordam beradi. qiymatlar.

Ko'p madaniyatli tillarni o'qitishning belgilangan qoidalarini amalga oshirish maktab o'quvchilarini o'z mamlakatining madaniyati va qadriyatlarini, xorijiy va milliy madaniyatlar bilan tanishtirish kontekstida etnik-madaniy rivojlanishini o'z ichiga olgan maqsadli ko'p madaniyatli til ta'limini ta'minlaydi. Bundan tashqari, bu kichik yoshdagi o'quvchining kognitiv qobiliyatlari va shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi, bolaning keyingi axloqiy rivojlanishi uchun asos bo'ladi va bolalarga o'rganilayotgan til va o'z mamlakati madaniyatini o'rganishga yordam beradi; talabning chet va xorijiy tillarni va ona tillarini o'rganishga ijobiy motivatsiyasini yaratish.

"Chet tili ta'limini rivojlantirish" konsepsiyasi muallifi Z.N.Nikitenkoning ma'naviyatini yuksaltirmasdan turib, atrofdagi dunyoga munosib munosabatda bo'lgan, ijodiy ijodiy faoliyatga qodir shaxsni shakllantirishni ta'minlash mumkin emasligi haqidagi fikriga qo'shilamiz. Yosh o'quvchini tarbiyalash muammosiga to'xtalar ekan, muallif buni "kichik o'quvchining shaxsiy fazilatlarini va axloqiy qadriyatlarini shakllantirishdan iborat bo'lgan axloqiy rivojlanishi va o'z-o'zini rivojlantirishi" deb talqin qiladi.[2,328] Talabning axloqiy va madaniy qadriyatlarini shakllantirish ta'lim maqsadi sifatida ilgari suriladi; ona tilida so'zlashuvchilar uchun muhim va turli madaniyatlar vakillari bilan muloqot qilish uchun zarur bo'lgan shaxsiy fazilatlar. Qadriyatlar va shaxsiy xususiyatlarni shakllantirish bolaning axloqiy qobiliyatini - madaniyatlararo muloqot sharoitida va ezgu ishlarda axloqiy yo'naltirish qobiliyatini shakllantirishni ta'minlaydi.[3,140-144]

Keling, kichik yoshdagi o'quvchilarni chet tili ta'limi mazmunining ko'p madaniyatli aspekti kontekstida tarbiyalash muammosiga murojaat qilaylik. Ko'rinib turibdiki, ertak kabi badiiy adabiyot janri juda katta tarbiyaviy va tarbiyaviy salohiyatga ega. Azal-azaldan bizgacha yetib kelgan og'zaki xalq og'zaki ijodi, ayniqsa, ertak xalq donishmandligi posboni bo'lib, dunyoqarashning ilk shakllaridan biri sanaladi. Ertakda, umuman, xalq og'zaki ijodida ham insonning o'zini, tevarak-atrofdagi o'rnini bilishga bo'lgan ilk urinishlari majoziy ma'noda aks ettiriladi, muayyan xulq-atvor tizimini shakllantiradi, xalq madaniyatiga, uning qadriyatlariga hurmatni shakllantiradi.

Ertakning ajoyib tarbiyaviy salohiyatini V.A.Suxomlinskiy yuqori baholagan va u o'zining "Ta'lim to'g'risida" pedagogik asarida shunday yozgan: "Bolaning ongida ertak so'zi yashaydi. Ertak tufayli bola dunyoni nafaqat aqli, balki qalbi bilan ham o'rganadi, u nafaqat idrok etadi, balki atrofdagi olamdagi voqea va hodisalarga munosabat bildiradi, yaxshilik va yomonlikka munosabatini bildiradi.

Ertakda adolat va adolatsizlik haqidagi ilk fikrlar chiziladi. Axloqiy tarbiyaning dastlabki bosqichi ham ertak tufayli sodir bo'ladi. Ertakda tili turli tarixiy davrlarda o'rganilayotgan xalqning dunyoqarashi, uning falsafasi va psixologiyasi, axloqiy me'yorlari ham umuminsoniy, ham sof milliy qadriyatlarni ifodalaydi.[4,218] Masalan, xalq ertaklari madaniy merosni yetkazishning samarali vositasi bo'lib xizmat qiladi va hayvonlar haqidagi ertaklar chet tilini o'rganuvchining hayotiy stsenariylarini yoki xatti-harakatlarini shakllantirishga yordam beradi. Ertaklarni o'qish o'quvchiga eng muhim axloqiy tushunchalarni, qanday yashashni, o'z xatti-harakatlarini va boshqa odamlarning xatti-harakatlarini qanday baholashni o'rganishga yordam beradi. Sevimli ertak qahramonlari orqali ularning xulq-atvori, axloqiy xulq-atvor afzalliklari o'quvchiga yetkaziladi. Xalq ertaklaridan o'quvchi jamiyatdagi hayot va inson faoliyatining xususiyatlari, odamlar o'rtasidagi munosabatlar, muammolar va ularni hal qilish yo'llari haqida ma'lumot oladi.

Shuni ta'kidlash kerakki, faqat boshqa madaniyat bilan aloqada bo'lgandagina o'z milliy madaniyatining o'ziga xos xususiyatlari namoyon bo'ladi. Boshqa madaniyat bilan o'zaro munosabat o'z milliy xususiyatlarini anglash va mustahkamlashning ajralmas shartidir. Madaniyatlar muloqoti jarayonida har bir madaniyatning umuminsoniy va o'ziga xosligi namoyon bo'ladi. Shu munosabat bilan ingliz, amerikacha ertaklarning milliy o'ziga xosligi ularni boshqa xalqlarning ertaklari bilan solishtirganda eng yaqqol namoyon bo'ladi. Bundan kelib chiqadiki, til va madaniyatni birgalikda o'rganish jarayonida chet tili madaniyatini eng samarali o'zlashtirish ikki madaniyatning (ona va chet tili) o'zaro ta'siri tashkil etilgan taqdirda mumkin bo'ladi. Shu bois ingliz tilidagi xalq ertaklaridan foydalanish jarayonida o'zaro ta'sir qiluvchi madaniyatlarning umumiy va milliy-o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash maqsadida ularni milliy xalq ertaklari bilan qiyoslash bizga zarur ko'rinadi. Turli ertaklarni qiyoslash ularning mazmuni va lisoniy vositalaridagi o'xshashlik va farqlilik muammolarini ko'tarish va muhokama qilish, shu asosda boshqa madaniyatni idrok etish va tushunishni o'rgatish, milliy va umuminsoniy qadriyatlar to'g'risida tasavvur hosil qilish imkonini beradi.

V.M.Jirmunskiy ertak janrini o'rganishga katta hissa qo'shgan "u yoki bu xalqaro ertak syujetining turli milliy versiyalarini qiyosiy o'rganish ularning har birining o'ziga xosligini va o'ziga xos milliy mazmunini aniq belgilashga imkon beradi. hayoti, ijtimoiy munosabatlari va xalq mafkurasi an'anaviy xalqaro syujet sxemasini ma'lum bir yo'nalishda to'ldiradi va o'zgartiradi va ertakni aynan shu xalqning madaniy merosiga aylantiradi".

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlaymizki, boshlang'ich chet tili ta'limida ta'lim murakkab va ko'p qirrali muammo, jumladan, O'zbekiston ko'p millatli davlat ekanligi bilan ham bog'liq. Ushbu bobda biz faqat o'quvchilarni chet tili darslarida ertak janri bilan tanishtirish orqali axloqiy qadriyatlarni shakllantirish strategiyasini belgilab, ushbu muammoning echimini ta'kidlashga harakat qildik.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati"

1. Манджиева С.И. Поликультурный аспект содержания обучения иностранным языкам в начальной школе : английский язык, Республика Калмыкия : диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.02 / Манджиева Светлана Ильинична; [Место защиты: Моск. пед. гос. ун-т]. - Москва, 2008. - 196 с.

2. Никитенко З.Н. Иностранный язык в начальной школе: теория и практика: учебник / З.Н.Никитенко. – М.: ФЛИНТА, 2018. – 328с.

3. Никитенко З.Н., Саперова Д.А. Чтение как средство нравственного развития младших школьников в начальном иноязычном образовании // Общероссийский научно-педагогический журнал « Наука и школа». Москва, 2018. – № 2. – С. 140-144.

4. Вторушина Ю. Л. Формирование межкультурной компетенции в контексте профессиональной подготовки будущих учителей иностранного языка : на материале преподавания английского языка с использованием народного фольклора : диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.02.- Москва, 2007.- 218 с.